

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. ribouwstr. 59, wormerveer

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

R. BRANDS / DEN HELDER

Het volgen van Jezus (4)

(Lukas 9 : 57-62)

Niet altijd heeft de verwachting van de wederkomst van Christus de juiste aandacht. Nu eens is ze stiefkind, dan weer troetelkind. Wil de toekomstverwachting een motief tot heiliging en troost zijn, dan moeten we „het NU” zien in het licht van „STRAKS”. Immers het heil in het Nieuwe Testament is rijk, maar draagt een voorlopig karakter: de eersteling-gave is de oogst nog niet. Het Koninkrijk, dat God in Jezus Christus op aarde gevestigd heeft, moet nog voltooid worden, zo zagen we in de laatste overdenking n.a.v. Luk. 9 : 57-62. Die verwachting van wat God nog doen zal, moet evenals wat God gedaan heeft en nu nog doet, onze aandacht hebben, onze geloofsaandacht!

Als we dan het eerste hoofdstuk van Paulus' eerst brief aan de Thessalonicenzen lezen valt op de blijde verbazing die er uit spreekt: Paulus heeft maar kort in Thessalonica gewerkt, maar het werk van God heeft zich heel rijk ontplooid. Daar dankt Paulus voor, want het is bepaald niet gemakkelijk gegaan, er was zware verdrukking van hen, die het Woord aannamen (vs. 6). Maar toch bloeiden in de gemeente van Thessalonica het geloof, de hoop en de liefde, zo zeer zelfs, dat er van de gemeente een roep uitgaat in de omgeving. Broeders, die bij Paulus komen vertellen ervan: er is bekering gebleken en die bekering vindt haar spits in het verwachten van de Zoon van God uit de hemelen. Die bekering was tot stand gekomen door de kracht van Woord en Geest (vs. 5). Bekering begint, zo gezien, met luisteren, waardoor er vreugde en bevrijding, geloof, hoop en liefde in je leven komen; bekering gaat gepaard met je afkeren van de afgoden (vs. 9) en je toekeren tot de levende God: van afgoden heb je niets te verwachten, maar de God, die waarachtig leeft, geeft vreugde en leven: Hij spreekt en doet spreken; Hij leeft en doet leven. Hem te dienen is vreugde, is leven. Bij die bekering hoort dan ook het verwachten. De genade van de bekering blijkt de drie dimensies van het leven: verleden, heden en toekomst, te raken. Verwachten, een grondwoord uit de Bijbel betekent, zo gezien, steeds meer tot het heil van God bekeerd worden. In dat woord verwachten zitten ook weer verschillende trekken: er zit iets in wat neigt naar ontevredenheid: het eigenlijke is er nog niet. Ook iets dat neigt naar onmacht: we kunnen zelf die toekomst niet dichterbij brengen. Ook verlangen speelt er in mee, maar tenslotte ook zekerheid: immers we weten ervan; het is ons beloofd en daarom zal het ons bezig houden. Die verwachting is uiteindelijk vruchtbaar voor het geloofsleven, geeft er een zekere spanning aan en is tegelijk een rustpunt.

De Zoon van God uit de hemelen verwachten is: Jezus verwachten, die uit de doden is opgewekt.

Net als op andere plaatsen in het Nieuwe Testament wordt ook het heil van de verwachting teruggebogen tot Pasen. Door Jezus uit de doden op te wekken heeft God een nieuw begin gemaakt: Daar is de toekomst begonnen, toen Jezus opgewekt is. De naam Jezus gebruikt Paulus niet vaak alleen, maar meestal samen met de naam Christus of de titel Here. Als de naam Jezus alleen gebruikt wordt is dat om nadruk te leggen op Jezus' verbondenheid met ons. Jezus, als onzer één. Hij overwon en vanuit Zijn overwinning is er nieuwe verwachting. Hij, de eersteling, waarborgt de volle oogst. In Hem hebben we het nieuwe begin gezien. Het verwachten van de gemeente is niet een onbestemd heimwee, maar heeft een vaste en blijvende grond in de levende Jezus. Hem mogen we verwachten als de voleinder van Zijn begonnen verlossing, want Hij is geen Verlosser in ruste: Hij is nog steeds bezig mensen te trekken, te leiden, te leren en te bewaren. Hij gaat Zijn werk voltooien in ons, aan ons, in Zijn kerk, in Zijn wereld. Het begin is er door Hem, de voleinding niet minder. Hij is onze hoop. Op Hem is onze verwachting gericht. Zijn grote dag komt dichterbij. Hem mogen we verwachten, als een kind, dat tenvolle vertrouwt op wat het beloofd is. Hem mogen we verwachten, als een bruid, die in liefde naar haar bruidegom verlangt. De bruid zegt: Kom, en de Geest zegt het haar voor (Openb. 22 : 17). Hem mogen we verwachten als een knecht, die zijn taak uitvoert, terwijl hij wacht op de terugkeer van zijn Heer. Werkend waken en wakend wachten, zo mogen we Hem uit de hemelen verwachten.

Van het komen van Jezus en van het komen van de toorn, van het gericht, wordt in één adem gesproken. Met de komst van Jezus komt ook de laatste dag. Waar de zonde op aarde gekomen is, komt het gericht op ons toe, waarin de toorn van God over de zonde tot openbaring komt. Gods toorn, die ons het hart doet beven, want wie kan voor Hem bestaan? Wie heeft er uit zichzelf de kracht, de mogelijkheid om die op ons toekomende vreselijke toorn te doorstaan? Jezus wordt hier genoemd degene, die ons verlost van die toorn. Hij is daarmee bezig, nu, en gaat daarmee door tot de jongste dag. Tot dat verlossend werk behoort, dat Hij Zichzelf een plaats maakt in ons leven. Hij leert ons ook, dat we uit onszelf voor die toorn niet kunnen bestaan. Buiten de gemeenschap met Hem zullen we beschaamd staan in Zijn toekomst. Dan zal de toorn ons wegvagen. Over die toekomst wordt nu al beslist. Jezus kennen en verwachten is: steeds meer tot Hem bekeerd worden „van alle afgoden tot de levende en waarachtige God en Zijn Zoon Jezus.” Dan worden we trouwens intussen niet ongeschikt voor het leven nu. Nee, werkend waken en wakend wachten of zoals Luther het zei: kwam Jezus morgen, ik zou vandaag nog een boompje planten. Of, zoals de apostel Petrus het zegt (2 Petr. 3 : 11): Hoedanig behoort gij dan te zijn in heilige wandel en godsvrucht! Wij, die God mogen kennen en mogen liefhebben, die mogen weten van Zijn gang in de wereld, die de tekenen van Zijn aanwezigheid ook in ons eigen leven mogen zien, hoe verwachten wij Hem?!

Hoe werkt een kerkeraad? (2)

De vorige keer eindigde ik mijn artikel met de gedachte: zouden Kerkeraden misschien daarom soms onbevredigend werken, omdat zij een verkeerd zelf-beeld hebben. Het is onder mensen al zo dat iemand, die een verkeerd beeld van zichzelf heeft, een moeilijk mens is. Precies zo kan het gebeuren dat een Kerkeraad daarom niet bevredigend werkt omdat zij te weinig beseft wie zij eigenlijk is. Daarover wil ik in dit artikel breder met u nadenken. Wat leert de Schrift ons over Kerkeraden?

Het opvallende is dat een nader onderzoek van het N.T. op dit punt nauwelijks iets oplevert.

Het woord „Kerkeraad” komt zo nergens voor. Wel lezen wij één keer in het N.T. iets over een groep, een college van ouderlingen nl. in 1 Timotheus 4:14 schrijft Paulus aan Timotheus: Veronachtzaam de gave in u niet, die u krachtens een profetenwoord geschonken is onder handoplegging van de *gezamenlijke oudsten*. Er staat in het Grieks voor de onderstreepte woorden: „presbyterion” en inderdaad zijn er vertalingen zoals die van prof. Brouwer die dit vertalen met „raad der oudsten”. Toch ligt het méér voor de hand om hier alleen maar te denken aan een gezamenlijk optreden van alle oudsten bij het bevestigen van Timotheus in zijn ambt. Zij hebben hem samen de handen opgelegd. Daar verwijst Paulus naar. Er zijn hier geen conclusies aan te verbinden alsof er *dus* een Kerkeraad bestond, die *dus* alleen bestond uit ouderlingen en die *dus* de gemeente regeerde etc.

Het blijft opmerkelijk dat het N.T. ons niets leert over de Kerkeraad als zodanig. Zeker: er wordt gesproken over diakenen (1 Tim. 3) en over oudsten, ook over oudsten, die goede leiding geven en zij die in het bijzonder belast zijn met prediking en onderricht (1 Tim. 5:17),

IN DIT NUMMER

- 337 Ds R. Brands, Het volgen van Jezus (4)
- 338 Drs W. G. Rietkerk, Hoe werkt een kerkeraad? (2)
- 339 Drs P. J. van Kampen, De theosofie (2)
- 340 D. W. L. Milo, Een man
- 341 Prof. dr. H. J. Jager, Enige opmerkingen over het Avondmaal
- 342 P. C. van Wijk, Terloops...
- 343 Prof. C. Veenhof, Persschouw

wat bij ons de predikanten zijn, maar nergens wordt een omschrijving gegeven van een college, die als Kerkeraad moet opereren. Wat mogen wij hieruit afleiden? Dat er in de N.T. ische gemeenten geen Kerkeraden waren? Dat lijkt mij een onjuiste conclusie. Waarschijnlijk is dat de oudsten en diakenen ook zo hun tijden hadden dat ze met elkaar overlegden en baden voor de gemeente. Het is moeilijk om je iets anders voor te stellen. Ook al weten wij dat niet: toch denk ik dat daar ook wel anderen bij geweest zullen zijn: evangelisten en profeten (Ef. 4:11) en bijv. vrouwen als Phebe (Rom. 16:1,2) en Prisca en Aquila, die immers medearbeiders in het Evangelie genoemd worden (Rom. 16:3 vgl. Phil. 4:3).

Toch valt er in de Schrift geen enkel licht op dit overlegcollege - of zo u wilt deze raad. Daaraan verbind ik de conclusie dat de Schrift in het N.T. veel meer aandacht geeft aan personen, die met bijzondere gaven en in speciale bedieningen in de gemeente werkzaam zijn dan aan een collectiviteit of een college.

Daar komt nu opnieuw de uniciteit van het lichaam van Christus uit: Zij is niet als een onderneming of een staat of een school, zodat wij haar structuren meer aan zulke in de samenleving werkzame organisaties zou moeten ontleunen, maar zij is onvergelykbaar en uniek.

Waar vinden wij een openbaar lichaam met een onzichtbare voorzitter? Waar is een groep in de wereld werkzaam onder leiding van een onzichtbare Heer? Het is de Heer zelf die rechtstreeks het lichaam draagt, en leidt en voedt en stuurt en Hij doet dat door Zijn Woord en door geestesgaven en bedieningen, die alleen aan *personen* gegeven worden en niet aan een college of een raad. Deze personen samen vormen de gewrichten en de pezen die heel het lichaam dragen en bijeenhouden, door de kracht van de liefde (Efeziërs 4:16). Het beeld, dat zich van hieruit aan mijn oog ontvouwt is *niet* een pyramide, met Christus als het Hoofd aan de top en daaronder de Kerkeraad en dan de basis, maar veel meer een onzichtbaar netwerk van draden die allen van het éne Hoofd

pastorale notities

DEMONSTRATIE

Uit het jaartallenboekje herinner ik me: 1566, smeekschrift der edelen, hagepreken, beeldenstorm.

Dat eerste was een nette petitie van de lagere overheden aan de hoogste; het resultaat was negatief.

De andere twee waren volksbewegingen. Hagepreken kun je geweldloze demonstraties noemen.

Het gebeurde wel, dat de broeders vóór of na de preek een salvo weg-gaven met hun geweren: men moest maar niet met hen spotten. De

beeldenstorm was een gewelddadige demonstratie. Het volk was de

domhouderij zat (beelden, de boeken der leken!) en het begon zich te roeren tegen de totalitaire staat en de verdrukkende kerk.

Ons „volksbestaan” waar H. de Jong het vorige week over had,

begon dus, wat z'n vrijheid betreft, met demonstraties.

Doch De Jong ziet in de vredesmars van Amsterdam een teken van de

verregaande ontbinding waarin ons volksbestaan verkeert. Hij vindt

het atoomwapen een middel ter verdediging van onze nationale

veiligheid, maar de „ikken” zien

geen „natie” meer of zij willen geen natie zijn en dus vinden die wapens geen genade in hun ogen. De Jong

schrijft in mineur over het volk: haast geen huwelijk blijft heel, de

buren hebben ruzie en de agressie tiert op straat. Ik had zo'n stuk in

Trouw en Opbouw in de laatste plaats van De Jong verwacht. Het

zou passen in het „Ref. Dagblad”. Is De Jong misschien mismoedig

over het volk, zoals Elia dat was toen hij uitweek naar de Horeb?

Bij De Jong past een bewogen zijn over de schare. Zó ken ik hem.

Geloof me, de Bijbel leert ons niet te spreken over „het volksbestaan”

en daaraan grote waarde te geven. Denk bijv. aan Koloss. 3:11. Maar

vooral: ik moest denken aan wat het meisje Maria en de oude priester

Zacharias zongen. Hun duet, bepaald geen zoete kindje-kerst-

versjes, zingt van hoogmoedigen, rijken en machtigen, die er van

langs zullen krijgen, de *hongerigen* en de mensen die bang zijn voor de

vijanden, zij zullen het heil zien. De Here zal naar ons omzien, „om

onze voeten te richten op de weg des vredes!”

Die mensen in Amsterdam liepen voor de vrede. Ik weet best, dat er

een dimensie aan ontbrak. Vrede is wat meer en ook nog wel wat

anders dan die duizenden dachten of beleden. Maar wij kunnen het

verlangen toch positief duiden en er op inhaken, want hemelse bood-

schappers hebben iets gezegd over vrede voor heel het volk; ik bedoel

in het kerstverhaal.

A. H. Algra, Sliedrecht

Christus uitgaan en die als het zenuwgestel en de bloedsomloop van een lichaam alle leden direct en rechtstreeks onmiddellijk vanuit het Hoofd bereiken en voeden en prikkelen en sturen.

„Eén is uw Meester en gij zijt allen broeders”, dat heeft Jezus de discipelen geleerd. „Laat u ook geen leidlieden noemen, want één is uw Leidsman, de Christus” (Matth. 23:8-10).

Is er binnen dit veelkleurig geheel van het lichaam van Christus dan wel plaats voor een Kerkeraad? M.i. niet als een soort kerkelijk bestuur, dat zoals alle besturen gaat regeren, maar wel als een samenbundeling van bedieningen en ambten die gezamenlijk het lichaam mogen dienen en voeden. Tot één van deze diensten behoort ook: het goed kunnen regelen en het met wijsheid leiding kunnen geven (Rom. 12:7,8).

Als deze conclusie juist is, dan zou een Kerkeraad zich bij haar werk sterk bewust moeten zijn van het geestelijk karakter van haar werk. Hoe wil de Heilige Geest de gemeente door onze bediening bouwen? Wij zouden bij iedere Kerkeradsvergadering de voorzittersstoel leeg moeten laten staan, om er

symbolisch mee uit te drukken dat dáár de voorzitter is, van wie wij bij ieder onderdeel van het agendum voor leiding en stimulans en overzicht afhankelijk zijn.

Dat leidt mij tot een aantal praktische opmerkingen over het werken van een Kerkeraad, die met dit zelf-beeld aan het werk gaat. Geen topbestuur dat regeert, maar het dienende geestelijke draagvlak van de gemeente. Een Kerkeraad zou dit dieper kunnen beleven door aandachtig tijd te nemen voor gezamenlijke bijbelstudie en gebed. De éne Kerkeraad zal dit wellicht kunnen doen door een apart week-end samen te beleggen, waarbij bijv. de mannen hun vrouwen en de vrouwen hun mannen meenemen. De andere Kerkeraad zal dit in de eerste helft van hun avond kunnen doen - of er zo nu en dan eens een aparte avond voor uittrekken.

Bovendien zou het gebed - of als dat kan - gemeenschappelijk gebed een belangrijke plaats mogen innemen, niet aan het begin en het eind - maar gewoon ook midden in de avond, en ook als er op een bepaald punt speciale moeiten zijn of er geen eenstemmigheid kan worden bereikt. Bestuurlijke zaken zouden zo veel mogelijk moeten

worden gedelegeerd aan een paar leden van de Kerkeraad die daar speciale gaven voor hebben. Daar hoeft niet per se de dominee onder te zijn.

De onderwerpen op een agendum van een Kerkeraad zouden iets moeten weerspiegelen van deze instelling, zoals: hoe worden onze samenkomsten tot plaatsen waar de Here kan werken en waar niet alleen de ouderen, maar ook de jongeren bijv. van 12—15 jaar iets aan hebben en waar niet alleen de studerende maar ook de werkende jongeren zich aangesproken weten. Hoe kan de Here werken door ons heen in onze stad of ons dorp? Zijn er versteende tradities die als een hinderpaal de van buiten tot ons komende belangstellenden in de weg staan? Wat doen wij aan de bevordering van de eenheid van de Kerk? Hoe dragen wij nu het Woord van de Heer uit in de vragen waarvoor de samenleving ons stelt - en de volkeren-samenleving? Hoe vieren wij het Avondmaal naar de Schrift? Hoe bevorderen wij de beoefening van de gemeenschap in de Kerk als zij een groter lichaam geworden is? Is er kinderwerk in de gemeente? Stude-renden, militairen, verpleegsters hebben een heel ander en onregelmatig leven; hoe onderhouden wij banden met hen?

Deze vragen zouden met vele anderen kunnen worden aangevuld. Waar het mij om gaat is dit, dat de echte vragen van ons gemeente-zijn in een houding van leven en zoeken naar de Here zelf toe moeten worden aanzet, om dan ook te gaan opmerken wat Hij ons geeft op ons gebed aan gaven die in deze noden voorzien - in en buiten dit samenwerkingsverband van oudsten en diakenen.

—o—

Tot slot: vanuit deze op het N.T. gebaseerde gedachten over de Kerkeraad zou er ook een vernieuwing moeten plaatsvinden van de formuleringen van art. 30-32 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Ik denk dat de huidige vorm van de Nederlandse Geloofsbelijdenis er toe bijdraagt om de Kerkeraad te zien als bestuurscollege dat de Kerk moet regeren zoals de senaat het land regeert en een schoolbestuur een school. Zo lees ik in art. 30: „Wij geloven dat deze ware Kerk geregeerd moet worden naar de geestelijke politie die ons onze Here geleerd heeft in zijn Woord, etc. Het woord politie is het oud-Nederlandse woord voor „bestuur” en het woord „raad”, dat in het Frans luidt: „senaat” is ontleend aan de burgerlijke besturen. De nadruk op het regeren staat op gespannen voet met Mt. 23 : 11 en de omschrijving van de ambtsdragers als „regeerders” is in het N.T. niet terug te vinden (art. 32).

De hele opzet van art. 30-32 is er

een die nog steeds de sfeer ver-raadt van de middeleeuwse Kerk waar over de gemeente werd gedacht als een pyramide - van bovenaf, met hiërarchische ambtsopvattingen. Dit staat op gespannen voet met het N.T. dat ons leert de gemeente te bezien van onderop, vanuit de gaven die de Heer aan ieder lid wil geven - en waarmee wij ieder - met Hem verbonden - het geheel mogen dienen in plaats van regeren (een woord dat van art. 30-32 ontbreekt).

P. J. van Kampen / Utrecht

De theosofie

(vervolg)

„Dit monumentale werk, dat op alles wat op magie, mysterie, toverij, godsdienst, spiritualisme betrekking heeft, dat van belang kan zijn voor een encyclopedie”.

recensie Isis Ontsluierd, 1881

Isis Ontsluierd is beschreven als „een löper tot de mysteriën der oude en huidige wetenschap en godgeleerdheid. Het doel ervan is door de eeuwen heen het bestaan na te sporen van een geheime kennis en okkulte overlevering, welke de ware wetenschap van de mens is, zowel in zijn uiterlijke betrekking tot de stoffelijke wereld als in zijn innerlijke betrekking tot de zielkundige en geestelijke gebieden van het Heelal. De hedendaagse materialistische wetenschap wordt er hevig in aangevallen, alsook de bedorven godsdienstvormen, die de oorspronkelijke leringen van de grote geestelijke Lichtbrengers vervangen hebben”.

Kingsland - De Ware HPB pag. 171

Visionair, op oeroude wijsheid teruggrijpend, gnostiek, eclectisch (uit allerlei bron de opvattingen bijeenvergarend): dat zijn zo een paar typering die men aan de Theosofie heeft toegekend. In meer dan één van deze adjectieven wordt gesuggereerd dat het Theosofisch denken als zodanig niet onbekend of nieuw was. Wél nieuw was het feit dat het zich in het Westen aandiende zo'n 20 eeuwen nadat het b.v. door de Oude Kerk (in ietwat andere vorm) hevig was bestreden.

De Bronnen van „Isis”

Hoe kwam mevrouw Blavatsky aan al die kennis, uit zoveel verschillende bronnen? Mensen in haar

nabije omgeving zeiden het volgende: „Waar kreeg zij die kennis vandaan? Dát ze ze had, was onmiskenbaar... Waaraan ontleende HPB dan de bouwstoffen, waarmee zij „Isis” samenstelde en welke niet zijn terug te brengen tot toegankelijke letterkundige bronnen van aanhaling? Uit het astrale licht en door de zinnen van haar ziel, van haar Leraars, de „Broeders”, „Adepten”, „Wijzen”, „Meesters”, zoals ze bij afwisseling genoemd worden... Haar aan het werk gadeslaan was een vreemde gewaarwording, die men nimmer vergeten kan... Haar pen kon over de bladzijden vliegen, dan kon zij eensklaps ophouden, met de afwezige blik van een helderziende in de ruimte kijken, haar horizon vernauwen, als om naar iets onzichtbaars te kijken dat in de lucht vóór haar gehouden werd, en begon ze op papier over te nemen wat ze daar zag”. Na zo'n aanhaling werd alles weer als tevoren. Iets verderop lezen we: „Terwijl haar handschrift altijd een bepaald karakter droeg... ontdekte men tenslotte toch drie of vier verscheidenheden van stijl... Er was eveneens de grootst mogelijke verscheidenheid in het Engels van de onderscheiden stijlen. Soms moest ik verscheidene verbeteringen op iedere regel aanbrengen, terwijl ik vele andere bladzijden voorbij kon laten gaan, met nauwelijks een taalfout of spelfout, die verbeterd moest worden. Het allerbeste van alles waren de handschriften welke voor haar geschreven werden, terwijl ze sliep. Wij waren als gewoonlijk met de arbeid uitgescheden om 2.00 uur 's nachts, beiden te moe om stil te zitten roken en praten alvorens weg te gaan... De volgende morgen, toen ik voor het ontbijt beneden kwam, toonde zij mij een stapel van tenminste 30 of 40 bladzijden prachtig geschreven handschrift van H.P.B., die ze voor zich had laten schrijven door - nu, een Meester, wiens naam nog nooit omlaag gehaald is, zoals die van enige anderen”. (Kingsland 173, 174).

Twee zaken komen naar voren: „helderziend lezen van aanhalingen in het Astrale Licht” en „de verandering van persoonlijkheid, terwijl het schrijven aan de gang was”. Beide worden door Kingsland „occulte feiten” genoemd. De benaming „occult” (verborgen) geeft tegelijk aan dat de hier gepreterende „feiten” uiterst moeilijk door buitenstaanders te verifiëren zijn.

De Bronnen van „De Geheime Leer”

„Er zijn nu elke morgen een nieuwe ontvouwing en voorstelling in beelden. Ik leef weer twee levens. Meester vindt het te moeilijk voor mij om bewust in het astrale licht te zien... en hierom... laat Hij mij alles wat ik hebben moet, als in een droom zien. Ik zie brede en lange rollen paiper, waarop dingen

geschreven staan en ik hierin dan mij dan later. Zo kreeg ik alle aartsvaders van Adam tot Noach te zien, evenzo de rishis (Indische zieners, P. v. K.). Tussen hen in de betekenis van zinnebeelden of verpersoonlijkingen”. Aldus mevrouw Blavatsky in een brief uit die tijd. De diepte van symbolen, etc. werd onder andere aangegeven door de verbinding van de persoon van Henoch met het zonnejaar. „Tenslotte betekent Henoch het zonnejaar... 365 dagen („God nam hem weg, toen hij 365 jaren oud was”)”. Verder: „Ik had bevel... een haastige schets te maken van wat geschiedkundig en in de letterkunde, in klassieke, ongewijde en gewijde geschiedenis bekend was, gedurende de 500 jaar die erop volgden: van de magie, het bestaan van een algemene geheime leer, bekend aan de wijsgeren en ingewijden van het land, en zelfs aan verscheiden Kerkvaders, zoals Clemens van Alexandrië, Origenes en anderen, die zelf ingewijd waren” (Kingsland 245). Helderziendheid en „leiding van boven” speelden een rol bij de totstandkoming van het werk. Een gravin uit Zweden kreeg bevel - via een duidelijk hoorbare stem - om een bepaald handgeschreven cahier met notities mee op reis te nemen; ze maakte een reis naar Rome. Op wonderbaarlijke wijze kwam ze in direct contact met mevrouw Blavatsky, die haar al heel snel om die collegedictaten etc. vroeg, omdat ze die dringend voor haar boek nodig had. Het getuigenis van deze (theosofisch georiënteerde) gravin staat opgetekend. Wonderlijke - en niet na te gane - gebeurtenissen, leiding en occulte meesters die over haar de wacht hielden. Zo meenden degenen om haar heen ook dat ze in leven werd gehouden door Hogere Meesters, omdat ze anders al lang aan een of andere kwaal was gestorven. Deze mening kan door buitenstaanders zoals ik, slechts zonder verder commentaar worden weergegeven.

Anders wordt het echter als het om haar leer gaat. We kunnen met dankbaarheid kennis nemen van het feit dat het feitelijk bestaan van Adam en de eerste Aartsvaders door mevrouw Blavatsky op occulte wijze bevestigd is, dat alles neemt niet weg dat er verder uiterst weinig overeenkomst met het orthodox-christelijke geloof bestaat. Veel meer met Oosterse zienswijzen en met ketterse visies aangaande de Christus, zoals die met name in de eerste vijf eeuwen van onze jaartelling leefden. We kiezen een aantal voorbeelden:

Reïncarnatie en Karma

Voor de Theosofen is er bij elk mens sprake van dat hij zijn vaste lotsbestemming moet uitvoeren. Net als in het oosters denken wordt iemands levenslot bepaald door wat er allemaal al gedaan is in de vorige levensvormen. De totaalsom van alle handelingen bepaalt de

wijze waarop in volgende bestaansvormen (levens) de omstandigheden zullen zijn.

Deze opvatting, die de ongelijkheid tussen mensen op aarde altijd weer weet te verklaren, of te rechtvaardigen, door te verwijzen naar omstandigheden en keuzes in vorige levens, haalt daarvoor uiteraard zelden bijbelteksten aan. De Schrift leert die visie namelijk niet. Een geliefde bijbelaanhaling is echter Galaten 6 vers 7: „Wat een mens zaait, zal hij ook maaien”. (Verder wordt nog wel eens gewezen op Johannes 9, het verhaal van de blindgeborene. De discipelen vragen: wie heeft gezondigd, zijn ouders of hijzelf? Als deze man blind geboren is en desondanks voor zijn daad gestraft wordt, moet dat betekenen dat hij vóór zijn geboorte gezondigd heeft. Dus... Die exegese lijkt me - tegenover alle andere teksten in de Bijbel die níét over deze zaken spreken - wat te zwak. Bovendien neemt de Here deze visie niet over.)

Zodra de ziel, leren Theosofen, haar ontwikkeling bereikt heeft, valt het lichaam weg. De dood, zoals wij die noemen, is in werkelijkheid een wedergeboorte tot (mogelijk) hoger leven. Dat de ziel daarna een ingewikkelde situatie na zijn „dood” ervaart, valt uit de literatuur op te maken. Een soort vagevuur, het zgn. „Kama loka”, bestaat uit zeven delen. Vervolgens komt de ziel in het Devachan, een paradijs dat uit zeven afdelingen bestaat. Bij de erop volgende reïncarnatie (herbelichaming) zou eerst een zgn. „verstandslichaam worden opgebouwd”, vervolgens een „astraal lichaam”, waarna de ouders worden gevonden (gekozen?) om lichamelijk/stoffelijk uit geboren te worden. Na vele levens kan de ziel in een staat van gelukzaligheid terechtkomen en opgaan in het Nirvana. (Een aantal van bovengeschetste visies lijkt op de opvatting van het Boeddhisme; het onderscheid in meerdere lichamen is uiteraard in het westen ongebruikelijk.)

De heilsweg

De heilsweg van de Theosofie is er een van zelfverlossing. „Wij geloven niet in plaatsvervangende volvoering, noch in vergeving van de kleinste zonde door een godheid. We geloven alleen in een stipte en onpartijdige gerechtigheid. Jezus' uitspraak „met welke maat gij meet zal u gemeten worden” sluit uit alle hoop op toekomstige genade of verlossing door een ander uit”. (Sleutel tot de Theosofie, Engelse versie, pag. 134)

De positie van Jezus

Uiteraard is in dit schema Jezus niet zo'n unieke verlosser als het historische christendom dat belijdt. Veeleer is hij een van de grote „Lichtbrengers”, van de grote

Wereldleraren. Men draagt Hem grote achting toe - zoals dat ook Gautama (de Boeddha) of Krisjna, een incarnatie van de (Hindoe)god Visjnoe, betreft. Hij verlost ons echter niet.

Jezus' positie lijkt veel meer op de plaats die de oude Gnostiek Hem toeweest. Mevrouw Annie Besant, een van HPB's opvolgers, die erg veel invloed had en met name heeft geprobeerd de jonge Krisjnamurt (zie vorige artikell) te „lanceren”, schreef een boek, Esoterisch Christendom. Daaruit valt te lezen dat een verhevener geest dan de onze, die meer van eigen goddelijkheid bewust is, ons helpt om onze eigen goddelijke kracht te voorschijn te roepen. Dat lijkt nogal sterk op de exegese van de oude Gnostici bij de tekst 'Ontwaakt gij die slaapt'. De Christus zou de mensen willen wekken uit de slaap van het materiële; het goddelijke zou moeten worden wakkergeroepen bij ieder mens. Nodeloos te zeggen dat de Kerk zich heeft willen dood-vechten tegen deze visie, die men falikant onjuist en vals achtte. Het is een ontkennen van de Opstanding-als-feitelijk-gebeuren en een poging om de Opstanding tot een soort „geestelijk ontwaken” te vervluchtigen.

God een Wereld

Mevrouw Blavatsky's vorm van occultisme spreekt van een alomtegenwoordig, eeuwig, grenzeloos en onveranderlijk beginsel, dat ze „Sat” noemt. Het wezen van God is onuitsprekbaar: de benaming „de Ene” komt nog het meest in de buurt.

„Wij verwerpen het idee van een persoonlijke God. Het Absolute kan niet denken, de God der theologie is onmogelijk”. Een uitspraak in Blavatsky's „De Sleutel tot de Theosofie”. Op de vraag of ze een atheïste is, zegt mevr. Blavatsky: „Nee, wij geloven in een algemeen goddelijk principe, de wortel van alles”.

De visie op de wereld is hoogst ingewikkeld.

De wereld is ontstaan uit het Hogere Zijn; er ontstaan engelen/tussenwezens die het lagere zijn voortbrengen. Van de zeven werelden die tot dat lager zijn behoren, is de aarde de vierde. „De levensstroom uit de Logos gaat zevenmaal rondom elke wereld, waarna die wereld wordt ingeademd. Thans gaat die stroom rondom de aarde voor de vierde maal, doch van de vorige drie omgangen weten we weinig af. Zodra de zevende omgang voltooid is, gaat deze wereld op in de godheid en begint de vijfde reeks”.

De visie op de mens

De mens zit in een evolutionistische beweging, begrijpen we. „Want gij zijt God en ge zult slechts willen wat God wil. Maar ge moet in uzelf graven om God die in u is, te vin-

D. W. L. Milo / Dalmally

EEN MAN

*Een man, een boom, een berg, een steen,
munt, maand en jaargetij min een
zijn mannelijk, moet je weten...*

Ja, zo begint een oud versje. In die tijd, waarin we nog mannelijke, vrouwelijke en onzijdige woorden kenden, werd het gebruikt. Met hulp van zo'n versje werden groepen van woorden ingedeeld en onthouden.

Vandaag is dat te moeilijk voor de schooljeugd. Die heeft misschien nog van hij- en zijwoorden gehoord, maar ziet de rest niet meer zitten. En secretaresses, hoezeer ook in de menselijke biologie ingeleid, hebben gemeenlijk van de litteraire geslachten niet veel kaas gegeten.

Zeg nu niet direct, dat mannelijke en vrouwelijke woorden een zaak van taalkundige nostalgie vormen. Want daarmee is de geslachtenheid van onze woorden niet afgedaan. Toegegeven dat de Engelse taal die onderscheidingen niet meer schijnt te gebruiken - de Franse en de Duitse taal staan erop, dat u het lidwoord kent. En inderdaad hebben ook onze zelfstandige naamwoorden - net als die van alle landen, talen en tijden - een zodanige verwantschap met de geslachtelijke mens, dat ze zonder moeite in de geslachten opgaan.

De schoot? De borst? Vrouwelijk natuurlijk. - De staf? De scepter? Mannelijk natuurlijk. - Maar het haar is onzijdig, komt bij beide geslachten voor. En één van de meest mannelijke woorden is natuurlijk het woord man.

Dat hebben niet biologen uitgevonden. Het onderscheid tussen man en vrouw is, wat we noemen, een van God ontvangen scheppingsgegeven. Hij schiep de mens naar zijn beeld, en wel als man én vrouw. Beiden vulden elkaar aan, vormen samen één vlees. Twee mannen kunnen in Bijbelse zin niet samen een twee-eenheid vormen; twee vrouwen evenmin. Dat zou tegen de van God gegeven natuur ingaan en wie het anders leert, moet dat maar weten. Maar hoeft het mij niet te laten weten.

—o—

Het woord man was al bekend bij de Franken, bij de Saksers, kwam als

den. Ge moet luisteren naar Zijn stem, die uw eigen stem is”. De mens moet echter nog een lang evolutieproces doormaken voordat hij zijn doel bereikt heeft.

De mens heeft een hoger en lager leven. Men onderscheidt in „het lichaam”, „vitaliteit”, het astrale lichaam, het animale lichaam, de menselijke ziel, de geestelijke ziel en de Geest.

De mens is in zijn wezen niet anders dan de rest van de kosmos. De persoonlijkheid is het sociale ik, dat niet onsterfelijk is; de individualiteit daarentegen is onsterfelijk, omdat ze een uitstraling is van het goddelijke, het absolute. Het is als een fles die op zee drijft en binnen in zich ook zeewater bevat. Als de fles breekt, wordt water met water verenigd.

De mogelijkheid van losmaken van het stoffelijke van het geestelijke is zichtbaar in het bereiken van andere bewustzijnstoestanden. Helderziendheid, hypnose etc. zijn bewijzen voor het kunnen ont-stoffelijken.

Konklusie

In het denken van mevr. Blavatsky over een (ten diepste) on-persoonlijke god komen we niet een onderscheid in „Schepper” en „schepping” tegen. Die twee vallen samen. De mens maakt - net als al het andere - deel uit van de goddelijkheid. Dat kan ook niet anders, want hij bestaat en „god” is hier „het totaal van alles wat bestaat, van alle Zijn”.

Binnen zo'n denktrant valt „zonde” nooit anders uit te leggen dan „onbekendheid met je wezen of bestemming”. Onkunde moet worden uitgeoefend door steeds verder bewustworden - het is een weg die je zelf moet gaan. Als binnen zo'n systeem een plaats voor „Jezus” wordt ingeruimd, is Deze onherkenbaar geworden. Al wordt lippen-dienst aan Hem bewezen, Hij is niet de Christus der Schriften.

Volgende week: het leven van Rudolf Steiner.

mon in het oud-Engels voor en als manna in het Gotisch. Men zegt dat u naar het West-Germaanse mannus moogt kijken, waarvan Marcomanni en Alamanni zijn afgeleid; ja, naar het oud-Indisch manu = mens, stamvader. Er zijn zelfs taalkundigen, die bij 'mens' ook aan het Latijnse 'mens' denken, wat met geest, verstand wordt vertaald. De verbinding van die twee 'mens'-en zit in het beroemde spreekwoord van Blaise Pascal: al onze waardigheid bestaat in het denken, waardoor de mens zichzelf het denken-de wezen noemt.

Hoewel aan de vrouw meer gevoel en aan de man meer verstand wordt toegeschreven, is het natuurlijk absurd het denken alleen voor de man te reserveren. Toch heeft de mannenmaatschappij, waarin wij leven, het denken sterk aan de man voorbehouden. De zusters, wie dat niet aanstaat, mogen denken: láát hen denken dat ze denken.

Belangrijk is dat de man niet slechts de wederhelft van de vrouw is - maar ook vader, levensverwékker. Een die het leven ontving en mag doorgeven. In de bekende afstammingslijst van onze Heiland geeft Lucas een opsomming van vaders tot op Adam, 'de zoon van God'. Dat geeft te denken. Elke zoon, die de vader van de man wordt, stamt af van zijn hemelse Vader.

Want man houdt verband met mens. Wanneer Eva als maninne wordt aangeduid, wordt zij mede-mens genoemd. En de naam Adam betekent niets meer dan mens; overdrachtelijk ook: vader, stamvader, alvader. Terwijl het woord adama¹⁾ ook nog met bodem, stof, verband houdt. Want de mens Adam was uit aardse stoffen samengesteld, zoals u weet; waaraan de Heere God zijn eigen adem toevoegde.

—o—

Bij een man denken we aan moed, mannelijke moed; ook al een mannelijk woord. Want iemand die het leven aanvaardt en doorgeeft, is iemand met moed. Bij de beschrijving van ridders, vorsten, koningen, kortom van de menselijke exponenten, is moed altijd een der eerstgenoemde factoren. Kijk maar naar de helden van David - teveel om op te noemen.

Toen de mens de opdracht kreeg deze wereld te bouwen en te bewaren, was daar koninklijke moed voor nodig. De man moest de wereld kennen, doorgronden, van namen voorzien, determineren. Dat betekent dat hij er koninklijk boven moest staan: alle waarden afmeten naar zichzelf; daartoe de schepping en zichzelf kennen, zelfs bekennen²⁾. En hij mocht er niet bang voor zijn, er niet voor weglopen - het aankunnen!

In de middeleeuwen werd een jonge jager pas in het jagersgilde opgenomen: na volbrachte proeftijd. Daarbij werd een spreuk gebruikt, die onder meer inhield: Gürt deine Lenden wie ein Mann, der sein Horn recht blasen kann. Het zich verstaanbaar maken op afstand hing samen met het zich doen gelden op afstand; door middel van jachthoorn en

werpspeer of boemerang. Beide attributen duiden op mannelijke moed. Als van Nimrod.

—o—

En dan kennen we de Bijbelse term man-Gods. Die wordt gebruikt voor een profeet, maar geldt later evenzeer voor de christen in het algemeen. Deze titel geeft onze ondergeschiktheid aan onze hemelse Vader aan. Want we zijn, hoe zeer ook mannen, geen wezens die een eigen leventje kunnen leiden; we staan in ons man-zijn allen in dienst van God.

Door de nadrukkelijkheid heeft de term man-Gods toch wel de waarde van een eretitel verkregen. Daar kunnen we niet om heen. De man-Gods steekt boven de gemiddelde man uit. Evenals minister (= dienaar) een titel werd boven de gewone burger. Evenals het Engelse knight (= knecht) de titel voor een edelman is geworden. Evenals het Franse maréchal (= paardeknecht) de aanduiding van maarschalk heeft verworven. Evenals het Latijnse dominus (= heer) in de kerk de betekenis van heer-ser heeft gekregen. Sommige woorden lijden aan inflatie - andere profiteren van een soort déflatie. Laten we nuchter blijven en de man-Gods zien als een loopjongen voor het Evangelie.

—o—

Doordat de man, de mens, de mensheid, aan de top van de schepping is gesteld, heeft hij op vele dingen zijn stempel gedrukt. Denk eens aan het woord munt; van huis uit een schijfje edelmetaal, waarop de vorstelijke eigenaar zijn portret of naam had gedrukt. Want munt heeft ook al met man, mens, te maken. De Romeinen spraken van moneta (waarin u het woord monetair herkent) en bedoelden daarmee niets anders dan wat de Heiland zei: „van wie is het beeld op dit geldstuk? Geef dan aan de keizer wat van de keizer is”. In België bestaat de uitdrukking, voor iets dat veel geld gaat kosten: dat kost stukken van mensen!³⁾

Ik zou me kunnen voorstellen dat ook monster iets met mon, mens, man te maken heeft. Het Franse montrer, tonen, is: aan de mens voorleggen. Een monster is een aan de (koop)man getoond deel van de koopwaar. De rij orgelpijpen, die vanuit het kerkgebouw voor de mens zichtbaar zijn opgesteld, heet in het Frans montre.

Al die dingen hangen met de man samen. En er zou nog veel meer te noemen zijn; misschien doen we dat wel in een vervolg. Voor vandaag sluiten we met een lesje van Victor Hugo: „Man te zijn is niet zo gemakkelijk. Het is zijn kracht stellen in dienst van de zwakken; het is lijden; het is strijden met de verdrukten; het is allen willen oprichten, die vernederd werden; het is de misdeelden liefhebben”.

1) Het woord macadam, geteerde steenweg, komt van de Schot Macadam, die dit voordelige procedé uitvond.

2) Bekennen is van ouds: door en door kennen.

3) Munten met mensenkoppen er op.

H. J. Jager / Kampen

Enige opmerkingen over het Avondmaal

Meer mag de lezer in dit artikel niet verwachten. Dus geen les over het Avondmaal. Geen verhaal over de transsubstantiatie of consubstantiatie (zoals wij op de catechisatie nogal breedvoerig hoorden verklaren). Maar bespreking van misverstanden, die ik in m'n pastorale praktijk wel tegenkwam. Laat ik er een paar noemen waarmee ik in aanraking kwam. Jaren geleden vertelde mij een hervormde collega, dat omstreeks Pinksteren een 50 jonge broeders en zusters belijdenis van geloof zouden afleggen. Ik kende de „ligging” van z'n gemeente en dus vroeg ik hem: Hoeveel van hen zullen de daarop volgende zondag aanzitten aan de tafel van de Here. Z'n antwoord was, dat het er mogelijk 5 zouden zijn of ten hoogste 10. Meer waren er naar zijn mening ook niet toe gerechtigd. Op mijn vraag wat er dan meer nodig was om deel te mogen nemen aan het Heilig Avondmaal dan geloof? en dat deze broeders en zusters toch geloófsbelijdenis deden? antwoordde hij, dat deze jonge mensen nu aan het einde van het catechisatieonderwijs waren gekomen en dat ze nu lidmaten van de kerk waren in volle rechten. Maar dat dit niet wilde

zeggen, dat ze nu avondmaal mochten vieren. Hij vond dit vrij normaal. Ik vond en vind het nog een abnormale zaak.

Voor een paar jaar beleefde ik het volgende. Bij de viering van het Avondmaal zaten er naast ons een oude moeder met twee dochters uit Canada, bij haar gelogeed. Het was mij bekend, dat zij belijdende leden van een kerk waren. Ik meen van de vrijgemaakte kerk in Canada. Ik reikte aan die zusters de schotel en de beker over. Maar zij namen niet van het brood en dronken niet uit de beker, doch gaven deze door aan haar moeder. Toen ik na afloop van de dienst haar vroeg, waarom zij aan de nodiging van de Here geen gevolg hadden gegeven, was het antwoord: Maar we zijn toch geen leden van deze kerk. Maar, zo zei ik, toch wel van de éne Kerk van de apostolische belijdenis? Ik kon haar niet overtuigen, dat zij met ons de dood des Heren hadden moeten verkondigen. Mogelijk was hun doen wel gereformeerd, maar m.i. niet goed.

Nog een geval. Ergens is kanselruil van de do's van de Ned. Geref. Kerk en van de Chr. Geref. Kerk. Ze erkennen elkaar als kerken van Christus. Streven naar volledige eenheid. In de vakantie kerken beide gemeenten enkele zondagen gemeenschappelijk. Maar die éne zondag van de viering van het Avondmaal niet. Ik meen dat sommige chr. geref. broeders en zusters daar nog niet aan toe waren. Begrijpelijk vind ik het wel. Maar niet zoals het hoorde te zijn. Heeft men dan toch niet één geloof en één Here en één Heiland? Het lijkt er wel op. Maar dat dit zo moet blijven denk ik niet.

Naar ik uit goede bron vernam gebeurde ergens het volgende: Enkele jongelui legden belijdenis af van hun geloof. In dezelfde dienst werd ook het H. A. bediend. Nu had die gemeente contact met een gemeenschap

in de buurt, die in een ander verband was opgenomen. Ik noem maar man en paard: de Ned. Geref. Kerk had contact met een Chr. Geref. Kerk in de buurt. Tot de viering van het H. A. werden toen genodigd de leden in volle rechten (de formulering doet er niet toe) van de Ned. Geref. Kerk en die van de Chr. Geref. Kerk. Verrmoedelijk vonden de meeste aanwezigen dit heel normaal. Maar niet allen. Er waren namelijk een aantal vrienden en vriendinnen aanwezig van de jongelui, die belijdenis aflegden. Ze hadden meen ik samen een bijbelclub. Maar ze waren geen leden van één der genoemde gemeenten. Ze waren wel belijdende leden van een kerk. Ze kwamen bij een van de jongelui koffie drinken na de dienst en vroegen enigszins verwonderd, waarom zij niet waren genodigd. Ze begeerden ook de dood van de Here mee te verkondigen.

Mij werd later gevraagd wat ik daarvan dacht. M'n antwoord was: Het is voor mij vanzelfsprekend, dat dit een zaak van de betrokken kerkeraad was. Maar naar mijn mening moeten genodigd worden allen, die geloven in de Here Jezus en dus leden zijn van de éne heilige, apostolische Kerk. Toen ik dit met een jongere college sprak, zei deze: In het formulier, dat werd voorgelezen, is gezegd: „Allen, die alzo gezind zijn, die wil God gewis in genade aannemen, en voor waardige medegenoten van de tafel Zijns Zoons in Jezus Christus houden”. Dat zijn dus allen, die in de Here Jezus geloven, hun zonde en ellende kennen en van zins zijn naar Gods geboden te leven. Allen staat er. Dus niet: alleen de leden van deze of die kerk. Als de HERE die allen nodigt aan Zijn tafel, waarom zullen wij het dan niet doen?

Het is mij bekend wat sommigen zullen tegenwerpen. Wie controleert dan of allen die deelnemen, wel gerechtigd zijn? Is het dan niet mogelijk dat een ongelovige of iemand die onder censuur staat zou toegaan? In theorie is dat wel mogelijk, maar kunt u zich voorstellen, dat iemand zo maar avondmaal zou willen vieren, terwijl hij er niets van gelooft? Ik kan mij zulk een dwaas niet voorstellen. En als het zou voorkomen, dan is dat toch voor z'n eigen verantwoordelijkheid. Bij de manier van viering in menige kerk (allen blijven op hun plaats in de banken zitten) is toch eigenlijk ook geen toezicht? Vroeger was het gewoonte dat een vreemdeling een briefje moest hebben van de kerk van zijn inwoning. Maar wat zei een briefje van bijv. een massale kerk van Amsterdam? Alleen dat hij of zij op een lijst stond of op een kaart in de kaartenbak. Meer niet! Maar krijgen we dan geen open avondmaalstafel? En kan ieder maar toegaan? Ik zou zeggen: „allen-die-alzo-gezind zijn” mogen met ons de dood van de Here Jezus verkondigen. Dus niet „iedereen”, wat hij of zij ook maar gelooft of niet gelooft. Maar die in de Here Jezus geloven en dus hun zonden kennen en willig en bereid zijn om naar het Evangelie te leven, durf ik niet weren. Als de Here ze niet weert, dan mogen wij het zeker niet doen. Dat is mogelijk wel geen gereformeerde gewoonte, maar wel naar de regel van het Evangelie. Naar mijn bescheiden mening, zeggen we dan.

Maar nu een ander onderwerp, dat met het voorgaande wel in nauw verband staat. Met de viering van het H. A. schijnen (of blijken) wel veel broeders en zusters moeite te hebben. Ze zijn trouwe kerkgangers. Zijn overtuigd dat de Bijbel van kacht tot kacht Gods Woord is. Ook geloven ze

dat de Here Jezus de Heiland der wereld is en dat bij niemand anders redding te zoeken of te vinden is. Maar ze hebben geen vrijmoedigheid om de dood van de Here te verkondigen tot Hij komt. Waar komt die onvrijmoedigheid vandaan?

In de eerste plaats ligt de oorzaak in een misverstand omtrent het H. A. Men schat het Heilige Avondmaal heiliger en hoger dan de verkondiging van het Evangelie en de Doop. Maar ook het Woord is heilig en de Doop evenzo. Het is een merkwaardige zaak, dat velen de verkondiging van het Evangelie zeer getrouw aanhoren. Terwijl zij in een Avondmaaldienst weg blijven. Even vreemd is het, dat ouders met de Doop van hun kinderen geen moeite hebben. Ze zouden hen voor geen geld ongedoopt willen laten. En ze beantwoorden de aan hen gestelde vragen met vrijmoedigheid. Maar met het Avondmaal hebben ze grote moeite en als ze het meevieren, doen ze dat vaak met „vreze en beving” zal ik maar zeggen. Of ze blijven weg. Maar het Woord of het Evangelie is even heilig als het Avondmaal. En met de Doop staat het evenzo. Want het Woord is Gods Woord en de Doop is door God ingesteld. Het enige verschil met de verkondiging van het Evangelie is, dat die verkondiging of prediking te horen is. Terwijl het Avondmaal een zichtbaar en tastbaar Evangelie is. En zullen beide ons ten goede komen, dan is de enige voorwaarde, dat we de beloften geloven en naar de eisen leven. Als we zó gezind zijn, dan is de blijde boodschap ons een kracht Gods tot redding. En is het zichtbare Evangelie ons een bevestiging en zegel bij het hoorbare. Een ander verschil is er niet.

Maar, zo hoor ik iemand denken: Bij het Avondmaal hebben we onszelf te beproeven. Dat ontken ik niet. Maar dacht u dat we maar 4 of 6 keer of 12 keer per jaar ons te toetsen hebben? Het zou niet best zijn als we het daarbij lieten. We zullen ons alle dagen bezinnen over ons leven. We hoeven ons niet telkens weer af te vragen of we wel geloven of niet-geloven. Maar wel of we uit het geloof leven. Deden we kwaad? Dat zullen we dan met naam en toenaam belijden. Deden we goed (dat mogen we toch ook weten?) dan zullen we daarvoor danken. En we zullen niet in een zonde blijven, maar opstaan tot een nieuw leven. In afhankelijkheid van de Here, die het willen en het werken in ons leven werkt. Zodat wij onze redding werken met heilige zorgvuldigheid. Zoals het de Here behaagt. Daar heeft Hij lust in. Dat doet Hem plezier, zal ik maar zeggen.

Ja maar, hoor ik menigmaal (en ons „ja maar” is zelden goed) is mijn geloof wel groot genoeg en is mijn zonde niet te groot en is mijn schuld-besef wel diep genoeg en mijn bekering wel radicaal genoeg? Ik wil de weervraag stellen: waar eist de Here een machtig sterk geloof? En waar zegt de Schrift, dat we in dit leven al de volmaaktheid bereiken? Zeker zegt de apostel in de brief aan de Korintheërs, dat zij zich te toetsen hebben. Maar hij schrijft niet: en als jullie dat gedaan hebben, dan blijven jullie natuurlijk weg. Wel neen, zelfs aan die Korintheërs, aan wier viering nogal wat mankeerde, schrijft hij: eet van het brood en drink van de beker. Wel na met met een verkeerde gewoonte gebroken te hebben. Maar dan toch: men ete en drinke. Terwijl ik velen heb ontmoet en nog tegenkom, die wegblijven. Er mankeerde aan die Korintheërs nogal wat. Leest de brieven maar eens over. Tot zelfs bij die viering van het Avond-

P. C. van Wijk — Zaltbommel

Aanvaarden ¹⁾

Toen ik laatst met iemand sprak over z'n problemen en er naar de mening van betrokkene niet goed over sprak — dat zal ook anderen wel eens overkomen — zei hij tot me: 'U spreekt er over, ik spreek er uit'. Hij bedoelde te zeggen dat hij vanuit z'n eigen probleemsituatie anders tegen de zaak aankeek dan ik als buitenstaander.

Praten over narigheid is inderdaad gemakkelijker dan het hebben van narigheid.

'Reële smart is iets anders dan een beschouwing over smart'.

Narigheid aanvaarden is niet gemakkelijk, vooral als in de moeite God je tégen komt.

'Ons leven is gelijk aan de wijzerplaat van een klok. De wijzers zijn gelijk aan Gods handen, die er steeds overheengaan. De kleine wijzer is de hand van de tucht, de grote wijzer de hand der genade.

Langzaam en zeker moet de hand van de tucht erover heengaan en God spreekt bij elke slag. Maar, voor elke slag van tucht en beproeving komt ook een zestig-voudige zegen: en beide wijzers zijn bevestigd aan één vast punt: het grote, onveranderlijke hart van de God der liefde'.

Die liefde van God kan ons helpen om steeds weer bij God terecht te komen, om ons steeds weer naar Hem toe te keren. Dat gaat niet vanzelf want

'de bekering is geen rutschbaan, waardoor wij binnenglijden in

het koninkrijk. Daar is boete en berouw voor nodig'.

God zegt ons dat Hij midden in de moeite bij ons is. Dát is genade, genade die genoeg is. Uit die genade leven houdt echter bekering in, een ander leven wat uit moet komen in de dingen van elke dag:

'Een man' wiens zonden vergeven zijn, mag zich niet opwinden als er wat veel zout in zijn soep is'.

Uit genade leven betekent je aan God overgeven. Het kan ook betekenen dat je dingen moet afgeven. Dat kan veel strijd kosten.

'Ik geef het spel gewonnen, Heer, aan U;
Uw paarden en Uw torens rukken dreigend aan;
Gij weet wel, Heer, dat k, — uw zetten zijn te sterk —
mijn spel wanhopig vast zie staan.
Gij hebt mij niet in éne slag verslagen,

ik mocht U tonen wat ik kon;
er was een glimlach slechts,
toen Gij mij zaagt geloven,
dat ik van U de sterke stukken won.
Gij woudt mij zelfs niet alles doen verliezen —
Gij weest mij op de fouten, die ik maak, —
maar uit dit tijd'lijk spel in dit kort
tijd'lijk leven
dwong Gij tot eeuwig schaak'.

Temdden van veel waaroms is er ook zekerheid:

'Wij zijn niet verdronken in de vraagtekens, maar verheerlijkt in de uitroepetekens'.

¹⁾ De tussen aanhalingstekens geplaatste gedeelten zijn afkomstig uit de verzameling gezegden en gedichten, citaten en eigen gedachten van Tini Kok (overleden 1 oktober 1970).

maal waren misstanden. Aan de viering ging waarschijnlijk een zgn. liefdemaaltijd vooraf. Daar ging het niet liefderijk toe. De rijken namen eigen royale voorraad mee en de armen aten hun sober maaltje op. En als dan de rijken dik en verzadigd waren en de armen nog trek hadden, ging men Avondmaal vieren. Ze moesten zichzelf nu maar keuren en zich afvragen: kan dat zo? Die misstand moesten ze eerst opruimen - desnoods door eerst thuis te eten - en dan op waardige wijze Avondmaal vieren. Zulk een misstand als in Korinthe kan onder ons wel niet voorkomen. Maar als er een misstand is, in het algemeen of persoonlijk, dan zullen we ons moeten toetsen en ons afvragen: kan dat zo? En zo niet, dan die misstand uit de weg ruimen. Maar dat moeten we niet alleen doen bij de nadering van de Avondmaalszondag, maar vandaag nog. Maar als de Here aan Zijn tafel nodigt, waar halen wij dan de moed vandaan om weg te blijven?

Een andere tegenwerping is: iemand kan zich toch een oordeel eten en drinken en zich bezondigen aan het lichaam en bloed van de Here? Stellig kan dat, daarvan spreekt de apostel. Door op onwaardige wijze Avondmaal te vieren. Maar we kunnen ons ook een oordeel eten en drinken door ons leven lang het Evangelie aan te horen, zonder daar ernst mee te maken. Want ook door het horen en aanvaarden van het Evangelie krijgen we te doen met lichaam en bloed des Heren. Als we volhardend dat Evangelie voor kennisgeving aannemen, dan vergrijpen we ons ook aan lichaam en bloed van de Here. En door het hoorbare Evangelie te geloven, eten en drinken we ook. Op Geestelijke wijze. Aan het Avondmaal verandert brood en wijn niet in lichaam en bloed van de Here. Als dat zo was, zou het Avondmaal wel veel verschillen van het hoorbare Evangelie. Maar dat leert de Schrift ons niet. Het gaat om dezelfde Heiland. Alleen op verschillende wijze. Hoorbaar én zichtbaar.

Ja maar, de vraag is toch of m'n schuldbesef wel diep genoeg is en of m'n geloof wel groot genoeg is en of m'n lust om de Heer te vrezen wel groot genoeg is. Moeten we dan met ons sterk geloof bij de Here komen en met ons grondeloos-diep schuldbesef en onze goede prestaties? Ons geloof zal kleiner of groter zijn naarmate we ons daarin geoefend hebben. En ons schuldbesef zal ook meer of minder diep zijn, naarmate we gezondigd hebben. Er zullen wel mensen zijn die menen, dat Psalm 51 altijd door ons gezongen moet worden. Maar die psalm is gedateerd. David had nogal wat uitgehaald. Bathseba en Uria ontstolen. De gevolgen van z'n zonden getracht te verbergen. Toen dat niet lukte, Uria gedood. Dat hij dan bidt: HERE, neem uw Heilige Geest niet van mij. En dat hij dan spreekt van bloedschuld en zonde die hem wondt, is terecht. Als wij in zonde zijn gevallen, erg soms, dan mogen en moeten we spreken als David. Het komt er niet op aan hoe groot ons geloof is of hoe diep ons zondebesef is en hoe groot onze liefde tot God en de naaste is. Wie maakt dat uit? Als een en ander er maar is. We mogen komen tot het Avondmaal als zondaren, maar als zondaren die aanvankelijk verlost zijn. Roemend in Gods grote genade.

Lenin en de Joden

(2)

De communisten hadden destijds een eigen vakbond, de E(enheids) V(ak) C(entrale). En om het verzet tegen het Marshall Plan kracht bij te zetten riepen zij een havenstaking uit. De haven kwam plat te liggen. Dat was een afschuwelijke zaak. Want graanschepen lagen vol in de haven en voor

de Nieuwe Waterweg. En dat graan was bitter nodig voor de voeding van ons volk. De burgemeester van Rotterdam riep de bevolking in en rondom deze stad op om als vrijwilligers te helpen bij het lossen van de schepen. Honderden kwamen opdagen en langzamerhand liep de staking dood. De communisten verloren veel sympathie. Ze hebben deze afkeer van hun doen en de gevolgen daarvan nooit kunnen overwinnen. Intussen geschiedde in ons land nog wat anders en ook iets moois. Alle mogelijke organisaties op sociaal-economisch gebied kwamen overeen eendrachtig de geweldige problemen van die tijd te lijf te gaan. En deze corporaties publiceerden een manifest waarin de werkenden opgeroepen werden zich gezamenlijk in te spannen om ons volk uit de grote misère op te heffen. Ik laat hier het kernstuk van het manifest volgen. Ik zet er boven

SAMENWERKEN, SAMENWERKEN VOORAL NU!

Het uur der bevrijding is aangebroken. Wij dragen weer eigen verantwoordelijkheid. Ons vaderland is verarmd en leeggeplunderd.

Maar de weg tot opbouw en herstel is vrij. Werkgevers en werknemers, beseft hierbij uw taak, dat is de taak om in eendrachtige samenwerking te arbeiden aan de opbouw van ons land. De Regering heeft terzake ongetwijfeld haar vastomlijnde plannen; steunt hierbij onze wettige overheid. Geeft u niet over aan persoonlijke wraakgevoelens of willekeur. Ontvangt de slachtoffers van de Duitse terreur- en deportatie-methoden met open armen; herstelt hen in hun oude functie. Gedurende de bezettingsjaren is regelmatig overleg gepleegd tussen vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemerscentralen, die formeel werden opgeheven, doch in het geheim haar arbeid hebben voortgezet. Aan dit overleg werd deelgenomen door dr. ir. A. H. W. Hacke, directeur-generaal van de Arbeid. In dit overleg werd volledige overeenstemming bereikt over een gemeenschappelijke organisatie van de arbeid. De principiële grondslagen daarvan werden neergelegd in een

STICHTING VAN DE ARBEID

tot bevordering van de sociale vrede, orde en rechtvaardigheid. Voorzien is een gemeenschappelijk overleg op sociaal gebied, zowel bedrijfstaksgewijze als landelijk en centraal. De Stichting stelt zich voorts ten dienste van de overheid ter vervulling van opdrachten ten bate van het algemeen belang.

Daarnaast is diepgaand overleg in vergevorderd stadium over de wijze van behandeling van economische vraagstukken in organisatorisch verband, met deelneming van de vakbeweging der werknemers aan het dragen van verantwoordelijkheid.

Er van uitgaande dat medezeggenschap van de arbeiders in het beheer van de onderneming niet gevraagd wordt, werd eenheid en inzicht verkregen over de wenselijkheid van een ruime vertegenwoordiging van de arbeidersbeweging in het hoogste economische college dat de Regering ter zijde zal staan; daarnaast over de noodzakelijkheid, dat op dit terrein ook een aantal lagere publiekrechtelijke organen moet worden gesticht. Er werd besloten voor te stellen, de uitwerking hiervan, alsmede de vraag hoe de verdere samenwerking op economisch gebied kan worden bevorderd, onverwijld door de overheid, de ondernemers en werknemers in studie te doen nemen.

Door het gezamenlijk gedragen leed zullen, naar wij vertrouwen, vroegere tegenstellingen zijn weggevallen, scheidsmuren geslecht.

Versterkt de eendracht van ons volk. Beseft, dat aller gezamenlijke krachtsinspanning vereist wordt ter leniging van de nood en herstel van wat verloren ging.

Werkgevers: Houdt de poorten open. Werknemers: Vervult uw plicht. Het Vaderland heeft allen nodig. Een nieuwe toekomst ligt voor ons. Aan de Arbeid!

Door de gezamenlijke werkgevers- en werknemerscentralen.

Dit manifest werd ondertekend door o.a. mr. D. U. Stikker, Voorzitter van de Raad van Bestuur in Arbeiderszaken, tevens Voorzitter van het Centraal Overleg in Arbeidszaken voor Werkgeversbonden.

Verder vertegenwoordigers van: Verbond van Nederlandse Werkgevers de Algemene Katholieke Werkgeversvereniging het R.K. verbond Werkgeversverenigingen het N.V.V. (E. Kuipers) het R.K. Werkliedenverbond in Nederland het C.N.V. het Protestants-Christelijk Werkgeversverbond het Koninklijk Nederlands Middenstandsverbond de Nederlandse Middenstands Centrale de Protestant-Christelijke Middenstandscentrale het Koninklijk Nederlands Landbouw Comité de Kath. Ned. Boeren- en Tuindersbond de Chr. Boeren- en Tuindersbond in Nederland

Na de publicatie van dit manifest geschiedde in Nederland zo iets als een wonder. Er vonden jarenlang geen stakingen plaats. Er heerste arbeidsvrede. De economische vooruitgang was spectaculair. Ons land was een voorbeeld van stabiliteit, ook wat de groei van de economische situatie betreft. In een periode van tien jaar nam de produktie toe met 77% en de lonen werden in die tijd verviervoudigd. Buitenlandse beleggers hadden grote fiducia in de Nederlandse staat en de Nederlandse industrieën en ondernemingen! Men beleefde ook in ons land een soort „Wirtschaftswunder“.

En nu zijn we weer in grote misère. We leven weer in een economisch dal. En wat gebeurt er nu? Eindeloos praten over kleine probleempjes, over een paar procentjes hier en een paar procentjes daar, over bijstelling-poginkjes, een vechten voor eigen ideeën en plannetjes en een voortdurend proberen zo min mogelijk te lijden van de ombuigingsprocedures. Wie weet wat er vlak na de wereldoorlog gebeurde, kijkt met heimwee daarop terug.

Toen zag men het probleem realistisch onder ogen en deed alles wat nodig was om dat op te lossen.

C. V.

Beverwijk — De preekvoorziening wordt verzorgd door Br. en Zr. K. Penninga, Dobbstraat 4, 1964 BX Heemskerk, tel. 02510-35904.

H. J. Zuidhof — Kandidaat Zuidhof (beroepen te Breukelen) heeft het peremptoir examen in de regio Utrecht afgelegd.

W. in 't Hout — Eveneens is examen gedaan door W. in 't Hout. Hij is de eerste afgestudeerde van het ed. Geref. Seminarie. Hij is nu pastoraal medewerker in Beverwijk.

Regio Arnhem — Uit het persverslag van de regiovergadering Arnhem d.d. 5 november 1981 citeren we het volgende: Brief van Ede, met mededeling dat Ds.

Plooy per 1 december met emeritaat gaat.
Tot de komst van Ds. v. d. Linde op 7 maart 1982 neemt Ds. Plooy waar.
Ds. Plooy hoopt op 28 februari 1982 afscheid te nemen.
Ds. Holwerda wenst Ds. Plooy Gods Zegen toe en hoopt dat hij nog lang dienstbaar kan zijn voor de gemeenten.
Datum volgende vergadering 14 januari 1982. Roepende kerk Velp-Doesburg.
Ds. Houtman en Ds. Bax worden uitgenodigd voor het peremptoir examen van Br. in 't Hout, als vertegenwoordigers van de zusterkerken buiten de regio.

Regio Schiedam — De regionale vergaderingen van 8 oktober en 12 november j.l. nam het volgende besluit:
„De regionale vergadering van 12 november stelt Ds. A. D. van den Heuvel te Hellevoetsluis, voorheen predikant bij de Gereformeerde kerk (vrijgemaakt) te Spakenburg-Noord, beroepbaar als predikant bij de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie.
Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

De regionale vergadering verklaart tevens er geen bezwaar tegen te hebben, dat Ds. A. D. van den Heuvel voorgaat in de Dienst des Woords en der Sacramenten, wanneer in de periode van beroepbaarstelling een desbetreffend verzoek vanuit de kerken tot hem komt. Hier wordt nog aan toegevoegd, dat in verband met de huidige werkzaamheden van Ds. v. d. Heuvel (een schoolpastoraat en een godsdienstleraarschap) men, alvorens tot het uitbrengen van een beroep over te gaan, contact met Ds. v. d. Heuvel op te nemen. Zijn adres is: Kompas 30, 3224 PJ Hellevoetsluis, telefoon 01883-10597.”

Voor alle leiders en leidsters van jeugdverenigingen van 11-16 jaar.

Na de geslaagde contactdag van vorig jaar lag het in de bedoeling ook dit jaar weer zo'n dag te organiseren. Mede door de late vakanties en door ziekte kon deze dag echter dit jaar niet voor de aanvang van het verenigingsseizoen plaatsvinden. In overleg met diverse mensen leek het ons nuttig nu een zaterdag te plannen in februari of maart.

We houden u op de hoogte via Opbouw en natuurlijk krijgt u zo mogelijk persoonlijk bericht over datum, plaats en onderwerp.

U weet nu in ieder geval dat er aan gewerkt wordt en wij zeggen dan ook tot horens!

G. J. Schapen,
Kervelstraat 26, Apeldoorn
J. I. Scheltens-Lakerveld,
Schoutenveld 744, Apeldoorn

In Christus ontslapen onze broeder

W. ALGRA

op 71 jarige leeftijd.

Zijn stille gelovige levenswandel was voor ons allen een getuigenis.

Kerkeraad en Gemeente
van de Ned. Geref. Kerk
te Lisse.

Lisse, 18 november 1981

Voor al uw

handels- en familiedrukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

VERSCHEENEN:

JEREMIA - EZECHIEL

door **Ds C. Vonk**

In fraaie stempelband met goudtitel,
320 bladzijden - Prijs f 52,50

In de reeks „De Voorzeide Leer” zijn nu over de H. Schrift de volgende delen verschenen:

Ds C. VONK:	bladz.	Prijs:
INL. GENESIS-EXODUS		
2e druk	528	f 65,75
LEVITICUS	768	f 36,75
NUMERI -		
DEUTERONOMIUM	880	f 44,25
JOZUA	360	f 40,00
RICHTEREN, 2e druk	352	f 40,00
I en II SAMUEL, 2e druk	400	f 55,00
I en II KONINGEN	440	f 47,50
JESAJA	340	f 50,00
JEREMIA-EZECHIEL	320	f 52,50

Ds F. VAN DEURSEN

PSALMEN I, 2e druk	416	f 41,50
PSALMEN II, 2e druk	424	f 41,50
SPREUKEN	432	f 51,50

Onder het opschrift „Het boek Jesaja op school” schreef J. L. Struik in „De school met de Bijbel” o.m.:

„Voor de onderwijsgevende is het nodig, dat hij het hele boek Jesaja heeft „opgegeten”, opdat hij niet alleen gedeelten ervan bij de vertelling betrekken kan, maar ook in de geest van dit boek kan vertellen. Bij het Bijbel lezen, dat zowel in 't uur voor godsdienstonderwijs op 't rooster aangegeven, als onder 't vak „lezen” kan gebeuren, kan heel wat van Jesaja gelezen worden.

En in 't voortgezet onderwijs, waar op de basis van de bijbelse geschiedenisvertelling in kleuter- en lager onderwijs voortgebouwd kan worden, kan 't boek Jesaja in z'n geheel worden behandeld. De onderwijsgevende kan bij de bestudering van 't boek Jesaja uitnemende hulp van Ds Vonk's boek over Jesaja krijgen.

(Bespreking Ds C. Vonk, Jesaja)

Degenen die alle over de H. Schrift verschenen delen willen aanschaffen kunnen ze direct ontvangen desgewenst tegen betaling van f 25,— per maand.

Volledig prospectus op aanvraag.

LIEBEK & HOOIJMEIJER b.v.

SINGEL 55 — POSTBUS 2
2990 AA BARENDRECHT
POSTREKENING 216828

TE HUUR

van particulier 6 pers. nieuwe appartementen in het gezellige Tiroler Axams, een ideaal oord voor

WINTER en ZOMERVAKANTIE'S

In het gebouw vele extra's zoals: zwembad, sauna, stube, was- en droogmachine's.

Bij vroegtijdige reservering, meerdere appartementen gelijktijdig te reserveren.

Aantrekkelijke all-in-prijzen.

Voor informatie: 071-411115 en 01862-2596.

BIJBELKRINGEN, VERENIGINGEN enz. OPGELET!

Er zijn nog exemplaren van de 'Hulp bij Bijbelstudie' over het boek Jeremia verkrijgbaar.

De prijs is slechts f 10,—.

Zie de bestelbon in dit nummer.

Zoekt U voor Uw vakanties iets anders?

Evangelische Camping „t Beloofde Land”

biedt U
een afwisselend programma tijdens Paas-, Zomer- en Herfstvakantie.
Bovendien beschikken wij over groepsaccommodatie.
Speciale tarieven in voor- en naseizoenen.

Reserveringen na 3 januari 1982.

Vraag folder.
Bosweg 17, Voorthuizen, tel .03429-2942

Vriendelijk verzoek om uw

ADVERTENTIES SCHRIFTELIJK OP TE GEVEN!!!

Uiterlijk dinsdagmorgen, 10 uur, dient de tekst in ons bezit te zijn. Foto's en tekenwerk voor het maken van cliché's dienen 1 week voor de plaatsingsdatum ter drukkerij te zijn.

IN DIT BLAD!

UW FAMILIEBERICHTEN
PLAATS

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van nevenstaande bestelbon kunt u een door „Opbouw” uitgegeven brochure 'Hulp bij Bijbelstudie' bestellen.

De prijs is exclusief portokosten!

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgave ontvangt u een accept-girokaart met daarop het verschuldigde bedrag vermeld.

De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder postzegel sturen naar:

Administratie „Opbouw”,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum

Gaarne ontvang ik:

..... ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie) (plm. 194 pag.) à f 10,—.

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening: